

VENEZIA

DOOR

SERGE SIMONART

EEN ZINTUIGLIJK EN SFEERVOL FOTOBOEK
BOORDEVOL ANTIQUARISCHE VENEZIANA.
EEN BOEK OM IN TE VERDWALEN.

Eerste Uitgave

UITGEVERIJ HANNIBAL

2015

obile Da S:
no Alla Croce

LA

SERENISSIMA

Guſtav von Aſchenbach
had gelijk:

“Over land met de trein in

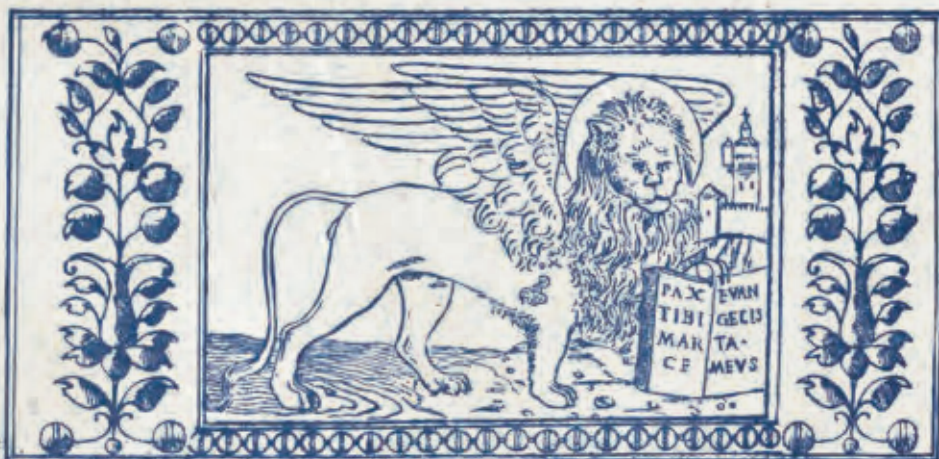
Venetië

arriveren is als een paleis langs
de achterdeur betreden.

Men moet per boot, vanuit volle zee,
deze onwaarschijnlijkſte aller ſteden
bereiken.” Al heeft de nachttrein ook
zijn charme: dan open je ’s ochtends je
ogen en waan je je in de hemel.

Alsof je in een ſchilderij van
Canaletto ſtapt. Alsof de hele ſtad
een trompe-l’oeil-effect is.

Alsof Atlantis is verrezen.

Inclita regina uergene poncella
Del mondo spechio sei Venetia bella.

enetië is een aberratie, een anachronisme, een openluchtmuseum, een spookstad, een filmdecor, een mirakel, het uit de hand gelopen experiment van een enigmatische alchemist-architect. Geen enkele andere stad op deze planeet is ál die dingen. § Venetië is een doolhof, een labyrint ontworpen door een decadente excentriekeling; een mystiek visioen van gekristalliseerde melancholie; het mythische decor van een dagelijks opgevoerde opera waarin enkel de figuranten komen en gaan – waar ooit courtesanes met sleep en parasol flaneerden, lopen nu meisjes met iPads en low-slung jeans. § Als kind dacht ik dat Venetië een migrerende drijfstad was die nu eens aan deze, dan weer aan gene kustlijn aanspoelde. De eerste keer in Venetië verbaasde het me dat het zo dichtbij was, binnen handbereik, en dat ik er binnen mocht – had ik recht op zoveel schoonheid, mocht je hier ongestraft van genieten? Ik kon niet geloven dat dit bestond, en tegelijk niet geloven dat het ooit níét had bestaan.

Venetië is versteende schoonheid, een fossiel, een formatie reusachtige stalagmieten. Na al die jaren en ondanks die menigten is Venetië nog steeds terra incognita, een Schone Slaapster, een verborgen schat. Je doet er aan bovengrondse archeologie – je hebt de indruk dat je in elke straat, gewoon door rond te kijken, lang vergeten geheimen ontsluit. De verleiding is groot om achter elke poort, in elke nis, onder elke balk een gouden zecchino of een verloren gewaand manuscript uit de 17de eeuw te zoeken. § Hier is majestueus verval de norm – de pokdalige, afgebokkelde en verweerde palazzi zijn geen capitulatie maar een triomf, een esthetisch orgasme, subliem patina. Wat niet ruïneus geërodeerd, geoxideerd of gehavend is, valt hier uit de toon. Alleen al door onveranderd te blijven gaat Venetië tegen de koortsige tijdgeest in. § Geen twee huizen zijn hier identiek en toch is Venetië een harmonieus geheel. Nergens anders sluiten verleden en heden zo naadloos op elkaar aan. Nergens anders is de geschiedenis zo tastbaar: *dietro le quinte* (achter het gordijn) wachten courtisanes, dogen en Marco Polo, en was die schim niet Casanova? Als Leonardo da Vinci zou verrijzen en Venetië nu zou bezoeken, zou hij vrijwel alles herkennen.

In de zomer doet de trillende lucht Venetië een fata morgana lijken. Maar het volstaat om een brug over te steken om opgeslokt te worden door de schaduw. En het échte Venetië ontdek je tijdens zijn winterslaap, als mist, nevel, koude en acqua alta zijn zelfgekozen isolement vergroten. § Venetië straalt grandeur uit en inspireert groothedswaan – je hebt de neiging om je *grandezza* aan te meten, om iets hoofser te lopen dan noodzakelijk is en Chevalier voor je naam te zetten. Maar liever pauper in Venetië dan koning in Laken.

“Venetië is een cliché, het renaissance-Disneyland van een koekjesdoos”, zeggen sceptici. Een cliché, ja, maar dat zijn de Mattheuspassie en ‘Eine kleine Nachtmusik’ ook. En sinds *Death in Venice* is Mahlers Adagietto alomtegenwoordig. Zullen we die dan ook maar afschaffen? Het is niet omdat gladdere opportunisten een kunstwerk kapen of omdat simpele zielen niet verder kijken of luisteren dan de eerste laag, dat er iets mis is met dat kunstwerk. Massaproductie en massatoerisme doen niets af aan de uniciteit en de waarde van Venetië. Wie van Venetië enkel het cliché ziet, is verwondering verleerd en vindt ongetwijfeld ook een ontluikende kersenbloesem verdacht, en elk oprecht gevoel een vals sentiment. De vader van een vriendin had van Venetië enkel onthouden “dat het stonk”. Zulke mensen leven misschien in hetzelfde land als ik, maar wel op een andere planeet. Ik weiger een blasé cynicus te worden die niet meer van een zonsondergang kan genieten omdat die op een ziljoen postkaarten werd afgebeeld. Als je niet over Venetië mag schwärmen, waarover dan wel? Dit is de laatste plek ter wereld om koel en afstandelijk en rationeel over te denken.

Als je in de lagune van Venetië wegvaart, richting moderne wereld en Mestre, slibt de lelijkheid aan. Vergeleken met Venetië lijken veel andere steden ontspoord, mismeeësterd. Als Monte Carlo en Dubai de hoeren van de nouveaux riches zijn,

dan is La Serenissima een stoude maar fiere en elegante douairière. Ik voel liefde en respect voor haar. Ze heeft standgehouden. Hier kregen de opportunisten binnen het immobiliëngilde nooit voet aan de grond. Hier bleek het ego van moderne architecten die de vadermoord wilden plegen op hun collega's uit de renaissance niet bestand tegen een heilig principe: je breekt een parel uit 1432, 1648 of 1792 niet af om er een betonnen gedrocht voor in de plaats te zetten. Ondanks haar ouderdom lijkt deze magische stad de bruidsschat die hoger geëvolueerde wezens aan de aarde schonken. § Toen de wereld op hol sloeg, vergat iemand het Venetië te zeggen. In Venetië kan je ontsnappen aan de tirannie van Nieuw, Sneller, Hoogst. Het is een oase van eeuwenoud hout, marmer en steen in een wereld van beton, plastic en staal. De moderne mens is verweesd en ontheemd, en voelt instinctief aan dat een ontzielde postmoderne wolkenkrabberstad hem niet genoeg voedt. Trekt Venetië niet ook veel bezoekers omdat mensen onbewust willen afkicken en ontluizen; omdat ze verlangen naar een plek zonder bouwvertrekkingen, koterijen, reclameborden en andere visuele vervuiling? Ondanks het verval is de dogestad een rem op de vergankelijkheid. De relatieve onveranderlijkheid van Venetië biedt de ontwortelde, dolgedraaide moderne mens troost. Voor wie hunkert naar schoonheid, puurheid en authenticiteit is Venetië een moreel kompas. § Venetië is immers meer dan een stad: het is een gemoedstoestand, een levensgevoel, een toevluchtsoord voor dromers, een spiritueel kuuroord, een sanatorium voor gewonde engelen. § Er zijn twee soorten mensen. Vampiers die Venetië slechts zien als het idyllische decor van hun eigen navelstaarderige activiteiten, dagjestoeristen en andere fremdkörper voor wie de dogestad slechts een pion op hun schaakbord is, en die Venetië besmeuren met hun aanwezigheid. En devote pelgrims die naar Venetië op bedevaart trekken en die de heilige stad aanbidden en eer bewijzen, al was het maar door geen zwerfvuil achter te laten, geen lawaai te maken en bij wijze van goodwill een woordje Italiaans te leren. § Buiten het seizoen, als het geblaas van horden toeristen de hartslag van de stad niet overstemt, heb ik het gevoel dat wij verwante zielen allemaal ontheemde Venetianen in ballingschap zijn, die na een te lang aanslepende Grand Tour eindelijk thuiskomen. § Wie heeft nooit gedacht: woonde ik maar hier? Maar wat is beter: als allochtoon in Venetië wonen of jezelf regelmatig belonen met een bezoek aan het paradijs? Ik lees de irritatie en de saturatie in de ogen van sommige Venetianen. Ik ontloop liever het syndroom van Stendhal – ik wil niet immuun worden voor schoonheid, niet bezwijken aan een overdosis. Ik ga dus vaak naar Venetië, maar ook zo weinig mogelijk. Gelukkig heeft Venetië een lange halveringstijd – een bezoek blijft lang nazinderen. En zoals Proust (ook een devote interim-Venetiaan) en zijn madeleines, kan zelfs in Tsjernobyl een lichtinval of een verweerd brok marmer Venetië oproepen. Maar als mijn ziel een ander adres heeft dan mijn lichaam, dan is het adres van mijn ziel Venetië. § En er schuilt ook schoonheid in Venetië bezoeken in verschillende levensfasen, met verschillende reisgenoten, zoals de Muze die hier eerst kwam als Alma Mahler, later als Alma Werfel en Alma Kokoschka, en nog later als Lustige Witwe. Of zoals Giacomo Casanova, die zijn geboortestad zag als kind, als patriciër, als glorierijke verleider, als gevangene en als banneling... maar niet als oude man.

Elke dag informeert een nerveuze reiziger die voor het eerst de dogestad bezoekt naar de kortste weg naar zijn hotel. “De kortste of de mooiste?” hoorde ik de conciërge van Hotel Des Bains ooit vragen. De toerist die voor de mooiste weg koos, dwaalt nog steeds rond. Verdwalen is een van de heerlijkste dingen die je hier kan doen. Ik hoop dat u vaak in dit boek verdwaalt. Verdwalen is Venezianissimo. 🍷

PERDERSI A VENEZIA

pen my heart and you will see engraved in it: Italy”, schreef de Engelse dichter Robert Browning, die in 1889 in het Ca’Rezzonico stierf.

Vervang in die zin Italy door Venice, en het is mijn lijfspreuk.

Venetië is niet zomaar een stad, het is een plek die de kristallisatie is van een levensgevoel, en in die zin is ze de tegenpool van, bijvoorbeeld, Manhattan. § Al op de eerste dag van mijn eerste bezoek aan Venetië gebeurde het: ik stond in een straatje in een wijk, zag een toren en een stuk muur, en besepte plots: ik ben verdwaald. Geen stad heerlijker om in te verdwalen dan Venetië. Meer nog: hier verdwalen is een privilege. Als het u overkomt, geniet er dan van, en omdat Venetië een relatief klein schiereiland is, en veilig, en bovendien verkeersvrij, is het beste van twee werelden gegarandeerd: verloren lopen, risicoloos dwalen en weten dat je toch altijd terechtkomt. Marcel Proust, die over zijn lange verblijf in Venetië zei “Ik heb van mijn droom mijn adres gemaakt”, noteerde omstreeks 1900 nog stukjes terra incognita, steegjes en pleintjes die niet op het stadsplan van Venetië vermeld werden. Ook nu nog is Venetië een onlogische stad, waar huisnummers niet altijd staan aangegeven of niet kloppen, maar ook dát is pure poëzie. § Mensen die beweren dat Venetië duur is, moeten meer genieten van alle gratis (en toch onbetaalbare) attracties die de stad biedt. In Venetië verdwalen is er één van. Doe dat het liefst heel vroeg ’s ochtends (de ochtendstond heeft in Venetië platina in de mond) of laat ’s avonds, als de invasie van de dagtoeristen nog niet is begonnen of alweer is doodgebloed. Leeg is de stad zelden of nooit, op een paar weken in november of januari na. Al in de achttiende eeuw werd het overlijden van een doge drie weken geheimgehouden “om het toeristische seizoen niet te schaden”. Het toerisme heeft in Venetië geen echt laagseizoen meer, maar wel een eb en een vloed. In volle zomer rondhangen aan de Rialtobrug is alsof je het Vaticaan bezoekt als de beerput net wordt gereinigd. § Wie de espresso op de terrassen van Café Florian en Café Quadri duur vindt, vergeet dat je er het orkeest en het onbetaalbare panorama gratis bij krijgt. Nergens anders zijn er zoveel onbetaalbare dingen die niets kosten. Kijk evenmin op een euro als u aankomt in Venetië. Zo’n wonderlijke stad zie je maar één keer voor het eerst. Investeer in een watertaxi die u van het vliegveld gracieus over de lagune vervoert, zodat het silhouet van La Serenissima opdoemt uit de mist en u het Grand Canal opvaart alsof u op een vliegend tapijt een openluchtmuseum binnenglijdt. Het enige valabele alternatief is aankomen met de nachttrein in

het 19de-eeuwse station. Daar buitenstappen en je meteen laten overspoelen door de stad is alsof iemand het gordijn van een decadente operavoorstelling optrekt. Huur ook een relatief goedkope gondel (als u wist hoe duur aankoop en onderhoud ervan zijn, en hoe hard het werken is) en laat u op daluren, het liefst rond middernacht, door de rustige zijkanaaltjes van Dorsoduro of Cannaregio varen, dat is de beste manier om je even in 1697 te wanen.

Alleen zielloze mensen in wie het melancholie-gen ontbreekt klagen over slecht weer in Venetië, want het is een sprookjesstad die bij elke weersgesteldheid andere geheimen prijsgeeft. Slecht weer zet de mystiek van Venetië extra in de verf; wat in deze stad eau de toilette was, wordt dan parfum. Nergens zijn natgegende gevels mooier. Nergens anders lijkt sneeuw meer een zegening. Nergens zijn nevel, mist en schemerduister mysterieuzer dan hier, het lijken bondgenoten en zelfs beschermheren van de stad. Het wateroppervlak van het Canal Grande lijkt bij mist een door de tijd aangevreten, verweerde spiegel. Richard Wagner ging naar Venetië in de hoop op goed weer. Het weer bleek mistroostig en de grauwe melancholie van de Serenissima zorgde voor een kruisbestuiving met de melancholie die hem eigen was, en daaraan hebben we *Tristan und Isolde* te danken.

Venetië is het esthetische orgelpunt van de westerse geschiedenis, het hart en de ziel van de beschaafde wereld, het nec plus ultra qua natuurlijk geëvolueerde en visionaire stadsplanning. Zelfs verval is hier een attractie op zich: op een of andere manier maken de aangevreten of afgebrokkelde gevels de palazzi nog mooier; het verval vergroot het mysterie. Venetië is ook de enige stad ter wereld waar je je nog, bijna overal en 360 graden in het rond, respectievelijk in 1527, 1679, 1783 of 1856 waant, naargelang de campo of salissada waar je op dat moment staat. Voor mij liggen foto's uit 1897, en het enige wat op de Campo Manin, de Campo della Salute en aan de Scuola Grande is veranderd, zijn de mensen, de masten van oude zeilschepen en de schoorstenen van stoomboten. Loop met een Baedeker-reisgids uit 1895 door de stad, en enkel de prijzen zijn veranderd. Zelfs als je de skyline van op de campanile op het San Marcoplein of van op de Torre del Bovolo inspekteert op barsten in de façade van deze droomstad blijft de illusie intact. § In een andere stad moet je op zoek gaan naar vakmanschap, meesterschap, tradities, ambachtelijke parels... In Venetië ligt het allemaal letterlijk op straat. De geschiedenis is hier tastbaar: je kan nog het klooster bezoeken waar Lord Byron Armeense manuscripten vertaalde, je kan nog naar het straatje waar Casanova is ontmaagd of naar het klooster bij Santa Maria degli Angeli waar hij jonge nonnen verleidde, of naar het Palazzo Vendramin-Calergi en het Palazzo Giustinian, waar Richard Wagner zijn prachtige *Tristan und Isolde* componeerde. De 21ste eeuw is daar ver weg. Die authenticiteit contrasteert fel met de nep-authenticiteit van bijvoorbeeld het zogenaamde huis van Romeo & Juliette in Verona. Als je de wegbewijzing voor luie toeristen níét volgt en wegloopt van het San Marcoplein, lijkt het alsof je bij elke hoek die je omslaat vijftig jaar teruggaat in de tijd.

Venetië is een zintuiglijke stad. Alles is anders in Venetië: oudejaar, vuurwerk, sneeuw, carnaval, zelfs seks. Ook geluiden zijn er intenser dan elders. Venetië is een aural doolhof: geen groter plezier dan bij valavond aan een brugje *un'ombra* te drinken en langs alle kanten echo's van geluiden te horen, of door straatjes te dwalen en niet met zekerheid te kunnen vaststellen of het gefluister dat door het water van het kanaaltje wordt aangedragen van voor of van achter je komt. Venetië heeft amper iets wat aanspraak kan maken op de term 'nachtleven', en toch is de sfeer er soms decadenter dan in postmoderne steden die krampachtig party central willen spelen. § Er is hier veel wat zelden de reisgidsen haalt. De grotendeels onontdekte wijk Cannaregio. De Vogalonga, de bootrace eind mei, waarbij het de kunst is een plaats op een van de terrasjes aan het Canal Grande te bemachtigen en de honderden oude en moderne vaartuigen aan je te laten voorbijglijden, met de palazzi aan de overkant als decor. De Calle delle Tette, waar tot het begin van de negentiende eeuw de courtesanes verzamelden. Het Festa del Redentore, ter herdenking van het beteugelen van de pestepidemie van 1575, waarvan het decadente vuurwerk dat de processie afsluit ook al gratis is. Waar je ook staat, profiteer je van een stad die zich uitslooft om elk moment, elk woord en elk gebaar lúster bij te zetten. § Venetianen hebben met Belgen gemeen dat het plantrekkers zijn. Een oud maar typerend voorbeeld: toen het kerkcomité in 1573 het schilderij *Het laatste Avondmaal* van Veronese afkeurde omdat er "te veel dronkaards, dwergen en Duitsers" op stonden afgebeeld en het van de schilder eiste dat hij zijn doek zou aanpassen, besloot de pragmaticus Veronese het anders aan te pakken: hij veranderde de titel van het schilderij in *Festdis ten huize Levi* en liet het schilderij ongemoeid. § Ver van de massa's op San Marco, maar nog steeds binnen wandelafstand daarvan, liggen minder bekende favorieten. Het mooie Teatro Malibran bijvoorbeeld, dat onlangs heropende, en eigenlijk al in 1835 zou zijn afgebroken als zangeres Maria Malibran het niet had gered via een benefietoptreden. Of de verschillende *scuole*, prachtige gebouwen die niet alleen opleidingen maar ook onderdak en politieke steun boden. Woon een concert van kamermuziek bij in weelderig gedecoreerde maar nooit protserige zalen in de Scuola Grande of de Scuola San Rocco en je waant je de gast van de doge. En zelfs voor mensen wier Italiaans ontoereikend is om de plot te snappen, loont het een theaterstuk bij te wonen in het Goldoni, genoemd naar Carlo Goldoni, die in de 18de eeuw meer dan 130 toneelstukken schreef en toch nog de tijd vond om twaalf kinderen te produceren (tenminste: twaalf legitieme plus een trits illegitieme). Goldoni was een pragmaticus, die gondeliers gratis kaartjes gaf voor zijn premières, omdat hij wist dat een gondelier die zijn stuk aanpreeft bij zijn klanten het verschil kon maken tussen een hit of een flop. Wees zo slim om heel vroeg naar het Palazzo Ducale te gaan en neem daar niet de gewone toer, maar de *Itinerari Segreti*, die kleinere groepen langs de verborgen hoekjes van het paleis leidt.

Heb tot slot ook wat empathie met de autochtonen: stel je voor hoe het is ergens te wonen waar elke dag horden mensen naar je huis staren en je stad vervuilen. Venetië houdt van beschaafde gasten, niet van lompe indringers. 🍷

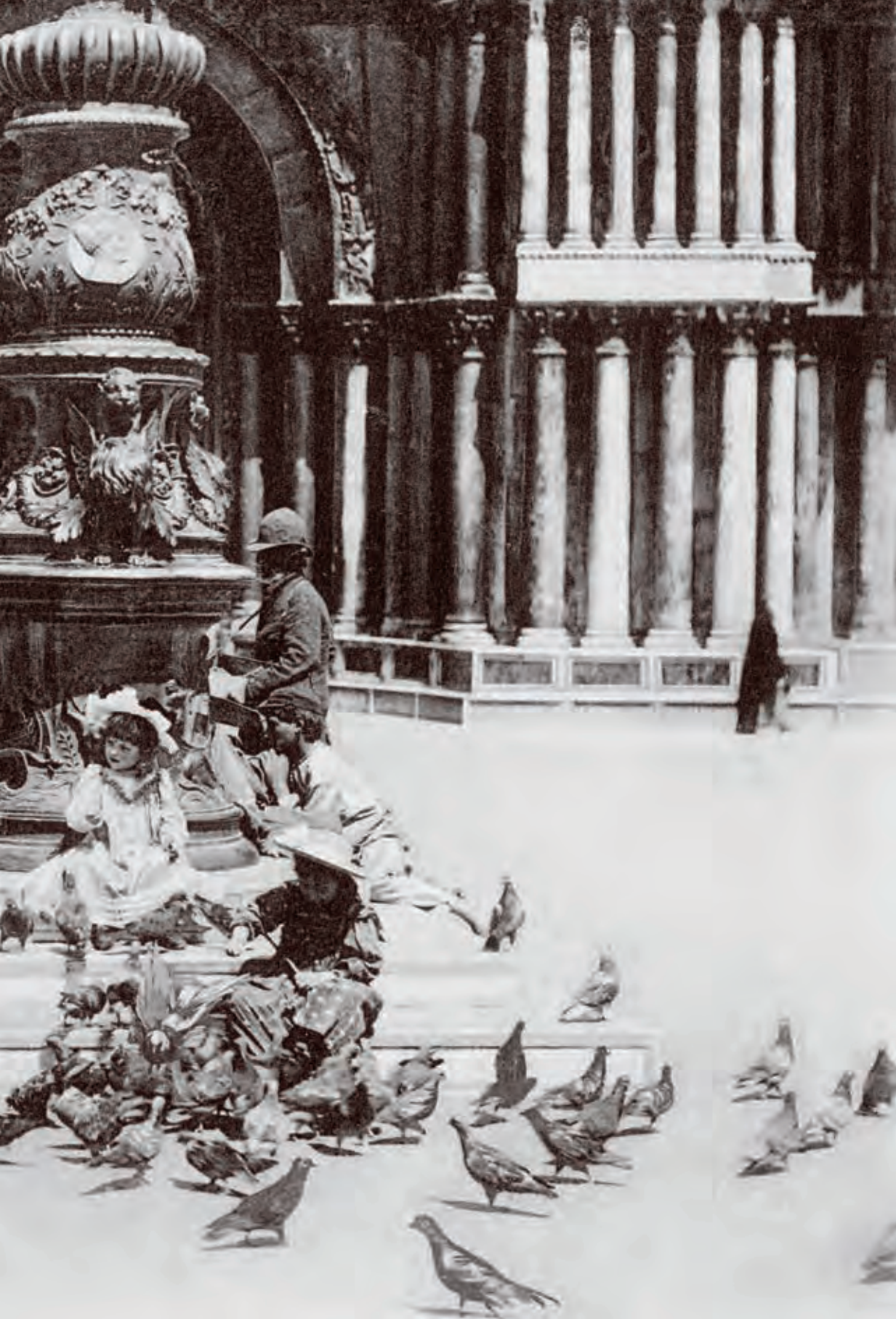

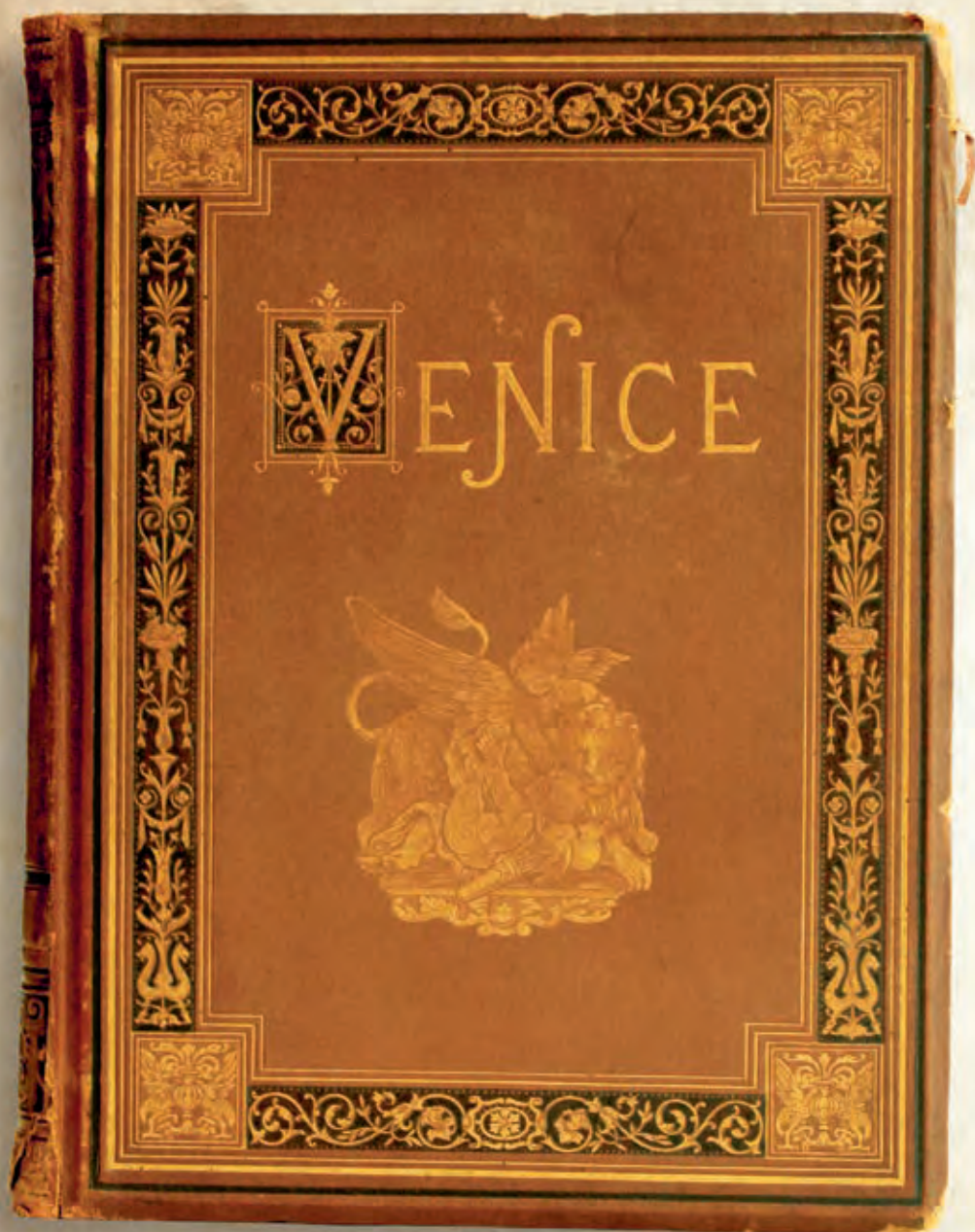

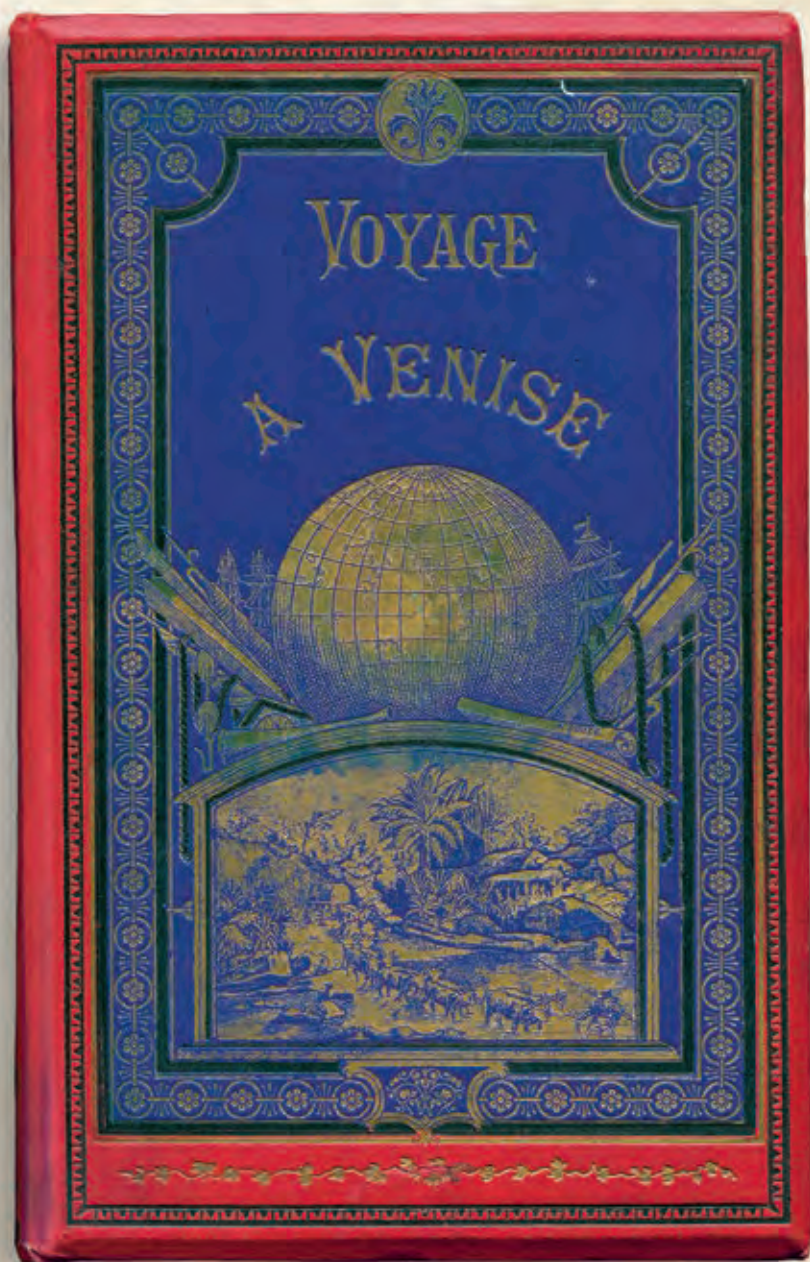

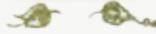

ALBERGHI

Dit boek is nadrukkelijk géén reisgids,
en in elke andere stad zou ik
geen hoofdstuk verspillen aan hotels,
maar in Venetië liggen de kaarten anders.

Hier bleven alle oude gebouwen
bewaard, maar hun functie wijzigde
vaak en vorige bestemmingen
vergleden in de plooien der
vergetelheid

Meer dan één huis was eerst een Ca'
of Palazzo, vervolgens een hotel,
dan opnieuw een privéwoning,
en uiteindelijk een museum of
overheidsgebouw. Het is boeiend om
uit brieven en gastenboeken de micro-
historie van een stad te leren kennen,
en zo de blinde vlekken uit de officiële
geschiedschrijving op te helderen.

oms straalt heel Venetië de vergane glorie uit van een grand hôtel buiten het seizoen. Vaak is van oude hotels, vergeleken met de informatie uit een Baedeker- of Murray-reisgids uit 1869 of 1904, enkel de prijs drastisch gewijzigd. Dat is niet altijd een goeie zaak – de strenge bouwregels en het feit dat de hele stad een beschermd monument is, maken het lastig en duurder dan elders om hotels te renoveren, en de goedkope hotels zijn anachronismen waarvan waterleiding en verwarming achterlopen op de rest van de beschaafde wereld. Voor wakker worden in Venetië geldt: hoe simpeler het hotel, hoe intenser de gewaarwording, qua geur en lawaai. Maar de tophotels zijn museale mausoleums, cocons opgeladen met het patina van illustere voorgangers, op voorwaarde dat je niet logeert in een karakterloos modern bijgebouw zoals dat van het Bauer of het Danieli. § Omdat in de loop der eeuwen *anyone who's anyone* Venetië heeft bezocht, is tot op zekere hoogte de geschiedenis van Venetië ook de geschiedenis van onze westerse beschaving. Zowat alle illustere schrijvers, componisten en artiesten uit de wereldgeschiedenis verbleven ooit in Venetiës grandioze Alberghi.

Het eiland San Clemente was achtereenvolgens klooster (tot Napoleon het sloot), bezoekersverblijf voor gasten van de doge, krankzinnigengesticht en luxehotel. Wij verbleven in een kamer waar ooit elektroshocks werden toegediend en waar in 1940 Ida Dalsler, de echtgenote van Mussolini, werd “opgenomen” (lees gevangengezet). Effie Ruskin vermeldt in een brief uit 1850 “the mad females of San Clemente” – krankzinnige mannen zaten op San Servolo in quarantaine. Uit haar brief kan je ook afleiden dat het voor jongedames van stand een *frisson* veroorzaakte om de gekken te bezoeken – met chaperonne, uiteraard: “Priesters zijn hier notoir schandaleus, en San Clemente herbergt er tientallen, een meer afzichtelijke verzameling boeven heb je nog nooit gezien...”

Achter het San Clemente ligt het Orfano-kanaal, waar ter dood veroordeelden “in de stilte van de nacht” werden verdrinken – daarom was het verboden er te vissen. § Het Palazzo Coccina Tiepolo werd later Papadopoli en werd onlangs door de eigenaar uit geldgebrek omgevormd tot luxehotel. Ook het unieke gevoel te slapen in een kamer met een illustere geschiedenis is eigen aan Venetië. Voor fervente lezers en obsessieve geschiedenisdetectives zoals ik is het een kick om te overnachten in bijvoorbeeld kamer 202 van het Ca’ Sagredo Hotel, ooit de bibliotheek van de graaf. § Om zijn schoonvader de loef af te steken liet zijn schoonzoon alle ramen van zijn Palazzo Grimani groter uitvoeren dan de hoofdepoort van het Tiepolo, dat er pal tegenover ligt. Het andere Palazzo Tiepolo, eigendom van de familie die in 1310 de mislukte opstand leidde, en het aanpalende Palazzo Giustinian, heetten in de 19de eeuw Hotel Britannia, en nu Hotel Europa & Regina. Ook Mary Gaskell, muze van Edward Coley Burne-Jones en andere prerafaëlieten, verbleef in Hotel Britannia “on the Grand Canal” – toen al een prestigieus adres. Pas als je al die naamsveranderingen doorgrondt, kan je locaties in brieven van hotelgasten Proust, Gautier en Verdi en reisverslagen uit die tijd situeren.

Omgekeerd zijn veel illustere grands hôtels uit de 18de en 19de eeuw gesloten en opnieuw anonieme palazzi, zoals het huis dat in 1878 Pension Suisse heette, en later Hotel de Rome. Baron Corvo verbleef in het nu verdwenen Hotel Belle Vue et de Russie in de Calle Largo San Marco. Het huis aan de Ramo dei Fuseri waar Goethe in 1786 verbleef, werd in 1896 tijdelijk het Hotel Victoria, voor klanten die La Regina d’Inghilterra niet konden uitspreken (“Hier vind ik de eenzaamheid waarnaar ik verlangde”, schreef Goethe. “Ik ken slechts één man in deze stad, en de kans dat ik hem binnenkort nog eens tegen het lijf loop is klein.”) Uit een brief weet ik dat de excentrieke Contessa Marie Wimpffen, die “nooit haar bed verlaat”, omstreeks 1850 kluzenaar speelde in het Palazzo Fini, toen het Grand Hotel Palazzo Contarini Fasan, waar volgens de overlevering Shakespeares Desdemona woonde. Het Palazzo Grassi was ooit het prestigieuze hotel ‘De Keizer van Oostenrijk’. Volgens Harrison Rhodes liet het hotel de koningin van Spanje er gratis verblijven, “in ruil voor de uitstraling die haar aanwezigheid het verleende”. Browning verbleef in 1878 in Albergo dell’ Universo, het Palazzo Brandolin-Rota aan de Accademiabrug. Uit de brieven van Lord Byron leer ik dat hij een tijdje verbleef in Hotel Gran Bretagna aan het Grand Canal, maar het is onduidelijk welk palazzo dat is. § Het rode gebouw rechts van Palazzo Corner-Loredan en Ca’ Farsetti – nu samen het stadhuis – was van 1700 tot 1880 de Albergo del Leon Bianco, waar keizer Jozef en Catharina de Grote verbleven, en waar William Turner vanuit zijn kamer prachtige stadsgezichten schilderde. Zijn kamer is overigens nu een toilet. En je zou het panorama trouwens niet herkennen, want Turner speelde vals met het perspectief en paste wat hij zag aan à la tête du client – hij verplaatste hele gebouwenrijen als hem dat zo uitkwam. In 1831 schreef James Fennimore Cooper – toen een levende legende, nu totaal vergeten – hier *The Bravo*, over spionnen ten tijde van de dogen. Ik ben geen fan van Cooper, want hij was geen fan van Venetië,

HÔTEL ROYAL DANIELI

Venise July 22. 1888.

Dear Grandmother:-
 We had such a nice
 time at Venice and
 left here yesterday for
 Naples. Here is a
 picture of our hotel - it

BAUER GRÜNWALD
 GRAND HOTEL D'ITALIE
 VENISE

NOUVEAU BALCON ET TERRASSE DE DÉJEUNER
 DIRECTEMENT SUR LE GRAND CANAL

zo blijkt uit een brief uit 1838: “Venetië is monotoon en vervelend... Een stad waarin het geluid van wielen en hoeven nooit wordt gehoord... Hier wordt de stilte in de kanalen nooit verbroken, je voelt dat hun eigen kalmte hen irriteert. Ik ben geen enkele andere stad zo snel beu geweest.” § Zelfs de Torre del Bovolo, de slakkentoren, was ooit een hotel. Veel eerder al waren aan de Calle dell’Ascensione twee hotels voor kruisvaarders, het Selvadego en het nog steeds bestaande Locanda Luna, ooit verblijfplaats van tempeliers, en een hotel sinds de 15de eeuw. Van sommige kruisvaarders werd beweerd dat ze zuidelijker dan het Luna geen ongelovigen hadden ontmoet, want verder waren ze niet geraakt. Ook het gebouw uiterst rechts aan de Fondaco dei Tedeschi was tot de 16de eeuw het Sturgeon, een herberg voor kruisvaarders, bedevaarders en pelgrims – dat is te zien in Carpaccio’s schilderij *Het mirakel aan de Rialto* uit 1494.

Het Danieli (in de 19de eeuw nog het ‘Royal’ Danieli of ‘Albergo Reale Danieli’ – in 1822 geopend door hotelier Giuseppe Dal Niel, die zijn naam verbastert tot het chiquer klinkende Joseph Danieli) was ooit het Palazzo Dandolo, gebouwd in de 14de eeuw. Er is een tekening uit 1500 van Barbari waarop je het Danieli duidelijk ziet – wereldwijd kan geen ander hotel zeggen dat het sindsdien niet fundamenteel is veranderd. § Hier werd in 1630 de eerste opera opgevoerd: *Le rapt de Proserpine*. § Het is boeiend te zien wie men in welk tijdperk noemenswaard vond. In *Venezia*, een Duits boek uit 1894, wordt een hele kolom gewijd aan het verblijf van vuurvreter de Duke of Bronswick in het Danieli. Over Charles Dickens, Richard Wagner, Balzac, Proust en andere grote artiesten die er ook verbleven geen woord. Name-droppen als graadmeter voor de tijdgeest. § Balzac schreef hier zijn romance *Gambara*. Alfred de Musset schreef gedichten in kamer 10 en werd er ziek, terwijl zijn minnares George Sand een verhouding begon met dokter Pagello, die hem verpleegde. In George Sands *Leone – Leoni* wordt de Albergo Danieli verschillende keren vermeld. § John en Effie Ruskin verbleven in kamer 32, de linkerhoek van de piano nobile. Ruskin beschrijft in *Praeterita*: “... bij hoog tij, als het water zestig centimeter hoog in de gang stond, gleeed de gondel binnen tot aan de grote trap, en zag je, zittend in de grote hal, plots de boeg verschijnen.” Zelfs een luxehotel bood in 1849 weinig luxe: “Het was zo koud in ons hotel dat we in de grote hal Battledore en Shuttlecock speelden om niet te verkleumen.” § In het steegje grenzend aan het Danieli werd in 1172 doge Vitale Michiel II doodgestoken, en de moordenaars verscholen zich in een nabijgelegen huis. De Raad van Tien maakte het met de grond gelijk en verordende dat op die plek nooit nog gebouwd mocht worden... tot in 1948, zoals sindsdien te vaak, modern pragmatisme het won van heilige eden, en de lelijke *annexe* van het Danieli verrees. Wee de naïeve toerist die denkt voor een prijsje te logeren in een palazzo en wakker wordt in een ziellose moderne vleugel. Ook de Venetiaan is er niet vies van de roemrijke geschiedenis aan te prijzen om roemloze moderniteit te slijten. § Wat verder op de Riva degli Schiavoni ligt Hotel Metropole, waar Sigmund Freud, Thomas Mann en Marcel Proust verbleven.

In het Gritti Palace, dat in de 19de eeuw eerst ‘Palazzo Swift’ en daarna ‘Casa Wetzlar’ heette, verbleef in 1851 ook John Ruskin – voor de liefhebbers: in de hoekkamer op de tweede verdieping, aan het zijkanaaltje. In de 19de eeuw had elke kamer nu al lang verdwenen houten belvedères. Aan de zijkant van het palazzo was een ingang, nu dichtgemetseld, waar gondels konden invaren tot aan de receptie. Ik denk niet dat de directie weet dat estheet Ruskin in het Gritti werkte, want hier is geen spoor van hem te vinden. Zij namedroppen liever recentere Hollywoodsterren die ik uit dit boek weer. De rusteloze Ruskin verbleef ook in het charmante pension Calcina aan Zattere, in Hotel Europa, en in het huis van Raydon Brown. § Ernest Hemingway kevelde van op het balkon van zijn kamer in het Gritti met de gondeliers en wierp hen flessen wijn toe. § Het Palazzo Pisani-Gritti, of toch de centrale vleugel, dateert uit de 15de eeuw. Doge Andrea Gritti woonde en stierf hier: na een zwaar banket kreeg hij een hartstilstand. Het Gritti Palace Hotel draagt twee t’s in zijn naam, maar op mijn gouden munt, geslagen tijdens de regeerperiode van Andrea Grit(t)i, staat Gritti met één t.

Het Lido werd pas ontwikkeld vanaf het begin van de 19de eeuw. Ik hoorde al verschillende Britse vereerders van Lord Byron beweren dat die na zijn wilde galop te paard in “zijn geliefde” Hotel Des Bains op krachten kwam. Maar in Byrons tijd was het Lido een lege, ietwat lugubere vlakte, een lang, smal eiland met brede stranden en, schrijft Goethe, “twee begraafplaatsen voor protestanten en joden, omdat die niet begraven mochten worden in geconsacreerde grond”. Toen Des Bains omstreeks 1900 werd gebouwd, was Byron al tachtig jaar dood. Pas vanaf de belle époque raakte het Lido in zwang als mondain kuuroord. Aan de San Nicolò-kerk begon Byron wel aan zijn macho race tegen een Pruisische officier, tot aan de Rialtobrug. Byron won. § Maar ook John Ruskin kwam hier wandelen/mediteren, en uit het dagboek van zijn vrouw Effie blijkt dat zelfs een welopgevoede freule als zij elke dag ging zwemmen, aan het Lido, want ook in 1860 was het Grand Canal blijkbaar al “...veel te vies. Mevrouw Brown heeft ons twee zeilen geleend waarmee onze gondeliers een soort tent opzetten, waarin ik me, met de hulp van Mary, discreet kan omkleden. Het strand is trouwens verlaten, want de Venetianen zwemmen hier gek genoeg zelden of nooit. Rond vijf uur varen we terug om op tijd te zijn voor het diner.” § Uit correspondentie van 1906 leer ik dat Des Bains de ‘Lord Byron Cup’ instelde, een zwemwedstrijd voor de veelal Britse clientèle. Er werd ook een race voor motorboten gehouden, onder de hoge bescherming van de louche graaf Giuseppe Volpi di Misurata. Ook Noel Coward, die Venetië roemde als “zonder meer het meest unieke wat de beschaafde wereld heeft te bieden”, zwom aan het Lido. § Nog recenter liet Hemingway op het Lido bij de excentrieke beeldhouwer Tony Luccarda zijn buste maken: “Ernest was ongeduldig, hij kon niet stilzitten, wilde alsmar drinken en praten en boksen terwijl ik probeerde te werken. Tot twee keer toe stootte hij de buste om en kon ik opnieuw beginnen.”

Mijn favoriet, het verfijnde, understated, discrete Grand Hotel Des Bains, is een verhaal apart. Het werd in 1900 gebouwd door twee Italiaanse architecten met goede smaak, Raffaello en Francesco Marsich. § Des Bains werd godzijdank níét gerenoveerd in een periode waarin andere hotels authentieke stijlelementen opofferden aan pragmatische maar ziellose ‘verbeteringen’. De aristocratische grandeur van de marmeren trapzaal in Liberty-stijl, de zware sleutels met koningsblauwe franjes (alsof je niet enkel de sleutel van je kamer maar ook die van de stad overhandigd krijgt), het krakende parket, het linnen en het tafelzilver, de lift met traliehek, de met fresco’s, boiserie en Venetiaanse lusters verluchte eetzaal, het statige bordes, de belle-époquewintertuin, pagoda en patio, de ‘geheime’ tunnel naar het strand, de ouderwetse strandcabines (de perfecte plek om *Tod in Venedig* te lezen, want het hotel wordt in het boek nadrukkelijk bij naam vermeld)... Je waant je hier nog steeds in het fin de siècle, zeker als, zoals wij verschillende keren zagen, Italianen in belle-époquekledij hier hun huwelijk vieren. § In de intacte balzaal, een juweel van brons, smeedijzer en gesculpteerd hout, kan je via een verborgen wenteltrap in de hoek ook op de bovengaanderij lopen. In 1981 vond ik er nog plaasteren brokstukken van het decor van Visconti’s *Death in Venice*. Hier werden ook scènes van *The English Patient* verfilmd, want Des Bains verscheen in die film als het Shepherd’s Hotel in Caïro. Die sfeer hangt er ook: Des Bains lijkt een ontmoetingsplaats voor spionnen, bannelingen en douairières. § In de hoogdagen van de foxtrot en de charleston werden hier themafeesten gehouden met titels als ‘Grand Bal Nocturne’, ‘The Zanzibar Oasis’ en ‘Tableaux Vivants’.

EXCELSIOR PALACE HOTEL
LIDO-VENEZIA

2. photo-fog jurang gambar yang ada di hotel

RICORDO
di
VENEZIA

Linda Marie!

*Clubai mit bapten
Vand stam Raita
fala ih mi. Dese waku
non bujar fis. Dese waku
Preganyol ya. Langanda
fabel, abar ja. Dese
Dun Lay remada
D. Abwaja ragan
Gump. Misa. fajar
Kullinje gagan rasi*

Kullinje gagan rasi

8693. P. Z. - VENEZIA.
CANAL GRANDE CON STA. MARIA DELLA SALUTE

BIJSCRIFTEN

Een foto uit 1895 – een wereld zonder elektriciteit, dus ook zonder stoorzenders zoals de vaporetto en ander lawaaiërig en vervuilend waterverkeer.

1889. Nu zie je haast nooit nog de *felze*, de zwarte cabine op een gondol, die niet alleen bescherming tegen de hitte bood, maar ook discretie garandeerde.

Hotel Danieli, toen nog protserig 'Royal Danieli'. De taal van het welkomstbord is een indicatie van wie toen de rijkste en populairste klanten waren.

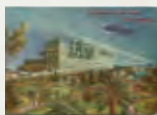
De Rialtobrug in 1891, vóór plat commerciële winkeltjes ze ontsierden.

Foto's uit 1891 van Ferdinando Ongania, de enige professionele fotograaf uit die tijd die systematisch de stad en zijn bewoners in kaart bracht.

De vogels op deze en andere foto's uit 1880 en 1897 zijn nep, ze werden ten behoeve van toeristen met de hand bijgetekend.

Een zeppelin boven het Lido in 1915.

Het legendarische Hotel Des Bains, dat dienstdeed als decor voor o.a. de film *Tod in Venedig*.

Palazzo Vendramin. Hier woonde en stierf Richard Wagner. Nu is hier het casino gevestigd.

De ingang van het Arsenal, waar de Republiek ooit haar oorlogsbodems bouwde. Nog steeds is een deel daarvan ontoegankelijk wegens 'staatsgeheim'.

Vanaf 1830 verhuurden aan lager wal geraakte adellijke families hun palazzo aan vooral Engelsen en Amerikanen die op hun Grand Tour door Europa Venetië aandeden.

Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw werden palazzi omgebouwd tot hotel. Merk de talrijke zware luifels op die verkoeling moesten brengen in een tijdperk zonder airco. Het Excelsior Palace Hotel doet nu Moors, middeleeuws en Byzantijns aan, maar werd toen het de deuren opende in 1911 beschouwd als een protserige keet voor nouveaux riches.

Het Palazzo Contarini Minelli met de Scala del Bovo, de slakkentoren, gebouwd in 1499. Lang een privéwoning, dan een hotel, nog later een opslagplaats, en nu opnieuw privé. Orson Welles filmde hier scènes van zijn *Othello*.

Het Palazzo Ducale. Kijk naar het dogepaleis en je ziet de 12de eeuw. Het origineel brandde in 963 volledig uit. De befaamde paarden zijn oorlogsbuit uit Constantinopel.

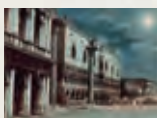

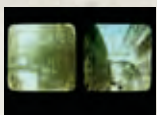
Foto uit 1875. Het plein was niet zo leeg als het lijkt, maar de erg lange sluitertijden uit die tijd maakten dat iedereen die bewoog zichzelf zo uitwiste.

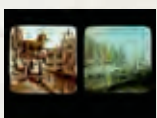
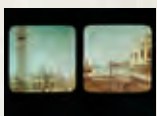
Een uniek en door de opwarming van de aarde wellicht nooit meer te zien beeld: de bevroren lagune in 1927.

Het 'vervloekte' Palazzo Dario (links).

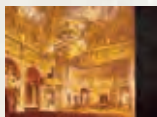
Magic lantern slides waren de dia's van de 19de eeuw, met de hand ingekleurd en vaak vervalst *à la tête du client*: als die *Venice by Night* wenste of Venetië in de sneeuw, werden de maan, de nacht, de zonsondergang of een sneeuwtapijt boven op het overdag genomen beeld geschilderd. Uit noodzaak, want de sluitertijden waren toen nog te lang om 's avonds of bij slechte weersomstandigheden foto's te nemen.

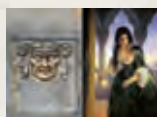
'The pleasant intrigues and surprising adventures of an English nobleman at the last carnival of Venice', geschreven door 'a person of quality' – de auteur van dit scabreuze verslag van de uitspattingen tijdens het carnaval van 1707 wenste dus onbekend te blijven.

Door Venetianen handgeschreven brieven uit respectievelijk 1698 en 1760.

Een nu wellicht verdwenen of geheim theater uit de 18de eeuw. Nog talrijke palazzi zijn privé, niet meer gerestaureerd sinds de 19de eeuw en dus nooit officieel in kaart gebracht. Een architect zei me: "Soms vind je bij het vuilnis een brok stucco of een fragment van een fresco en weet je: achter deze muren schuilt nog iets bijzonders."

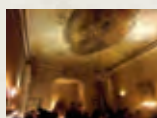

De *Bocca di Leone*, bedoeld voor de *denontie secreta*: burgers konden vermeende verraders van de Republiek aangeven bij de autoriteiten door in de bek van de leeuw een anoniem briefje te deponeren, wat natuurlijk tot talloze misbruiken en valse beschuldigingen leidde.

Vertaling van de tekst: 'Discrete aangeving van alle personen die hand- en spandiensten en de ware inkomsten ervan verbergen'.

Foto uit 1902, genomen vlak na het instorten van de Campanile op het San Marcoplein. Er is ook een foto van het instorten zelf, maar die is nep: de barsten en wegspringende stenen werden later bijgetekend. Eerder, tussen 1548 en 1776, werd de toren talloze malen getroffen door blikseminslagen, wat in die tijd meer indruk maakte dan nu, zodat sommigen beweerden dat de Campanile vervloekt was.

Een tip: 'Musica a Palazzo' is een organisatie die concerten organiseert in het Palazzo Barbarigo Minotto, een mooi alibi om een authentiek palazzo dat nog in privéhanden is toch te kunnen betreden (www.musicapalazzo.com).

COLOFON & DANKWOORD

DIETRO LE QUINTE

Concept & tekst: Serge Simonart

Beeldmateriaal: Serge Simonart, op basis van zijn antiquarische verzameling Veneziana

Foto's: Belga Image, Inge Bubbe, Attilio Codognato, Getty Image, Séverine Lacante, Mai Beeldbank/Sem Presser, Carlo Naya, Ferdinando Ongania, Reporters/Magnum Photos, Shutterstock, WikiArt, Serge Simonart en een dozijn anonieme kunstenaars en fotografen tussen 1860 en 1925

Fotobewerking: Séverine Lacante

Coverontwerp: naar *Venezia* door Henry Perl, een heruitgave van Emil M. Engel, Wenen-Leipzig, 1895

Coördinatie: Hadewych Van den Bossche

Tekstcorrectie: Marc Vingerhoedt

Vormgeving: Johan Jacobs & Serge Simonart

Artdirection: Natacha Hofman

Druk: die Keure, Brugge

Inbinding: Brepols, Turnhout

ISBN 978 94 9208 109 4

D/2015/11922/36

NUR 653

© Uitgeverij Hannibal, 2015

Uitgeverij Hannibal maakt deel uit van Uitgeverij Kannibaal.

www.uitgeverijhannibal.be

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft geprobeerd voor alle teksten, foto's en afbeeldingen de wettelijke voorschriften inzake copyright toe te passen. Wie meent nog rechten te kunnen laten gelden wordt verzocht zich te richten tot de uitgever.

De auteur huldigt en dankt hen die hem inspireerden en hielpen: John Ruskin, Rolly Smeets, Charles Dickens, Harrison en Margaret Rhodes, André L'Hoëst, J.G. Links, James en Jane Morris, Chantal Pattyn, Wilfried Simonart, Astrid Verbeeck, Linnea Linderoth, Joanna Loonen, Julian Oscar Simeon, Elsje Helewaut, Chery Derycke, Brigitte Ghyselen, Alice Rees, Donna Leon, Gianni Basso en Giacomo Casanova.

In januari 2016 presenteert Klara de cd-box *Venezia*, een muzikale tocht door Venetië, samengesteld door Serge Simonart. Uitgegeven door Warner Music Benelux en ook verkrijgbaar via iTunes.

www.klara.be

Voor mijn ouders, die op late leeftijd alsnog het licht zagen en Venetianen werden, zodat hun nazaten in hun voetspoor kunnen treden.

ANDATE IN PACE